

MICHAŁ MURASZKO, Instytut Badań Informacji i Komunikacji UMK
<https://orcid.org/0000-0003-3816-576X>
muraszko@umk.pl

LIST KONSTANCJI HABSBURŻANKI Z 17 LIPCA 1607 R. DO GNEŹNIEŃSKIEJ KAPITUŁY METROPOLITALNEJ W SPRAWIE POZYSKANIA FRAGMENTU RELIKWII ŚW. WOJCIECHA

STRESZCZENIE: Artykuł analizuje nieznany dotąd historiografii list Konstancji Habsburżanki (zm. 1631), drugiej żony Zygmunta III Wazy (zm. 1632), skierowany 17 lipca 1607 r. do gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej. Epistoła zawiera prośbę o przekazanie królowej części relikwii św. Wojciecha (zm. 997). W tekście omówiono treść listu, jego konsekwencje oraz szerszy kontekst relacji dynastii Wazów z gnieźnieńskim środowiskiem katedralnym i postacią św. Wojciecha. Wyniki analizy wskazują, że próba uzyskania relikwii w 1607 r. prawdopodobnie zakończyła się niepowodzeniem. Zewnętrzne formy przywiązania rodziny królewskiej do pierwszego patrona Rzeczypospolitej nasiliły się natomiast szczególnie w okresie, gdy arcybiskupem gnieźnieńskim był Wawrzyniec Gembicki.

SŁOWA KLUCZOWE: Gniezno, św. Wojciech, relikwie św. Wojciecha Konstancja Habsburżanka, Zygmunt III Waza, Bernard Maciejowski, Wawrzyniec Gembicki, Jakub Łempicki.

A LETTER OF CONSTANCE OF AUSTRIA OF JULY, 17 1607 TO THE GNEZNO METROPOLITAN CHAPTER REGARDING A PART OF THE RELICS OF ST. ADALBERT

ABSTRACT: The following article analyses a letter, hitherto unknown to historiography, from Constance of Austria (d. 1631), second wife of Sigismund III Vasa (d. 1632), addressed on July 17, 1607 to the Gniezno metropolitan chapter. The epistle contains a request to give the queen a particle of the relics of St. Adalbert (d. 997). The text discusses the content of the letter, its implications and the broader context of the Vasa dynasty's relationship with the Gniezno cathedral community and the figure of St. Adalbert. The results of the analysis indicate that an attempt to obtain the relics in 1607 was probably unsuccessful. In contrast, the external forms of the royal family's attachment to the first patron saint of the Commonwealth were intensified especially when Wawrzyniec Gembicki was the archbishop of Gniezno.

KEYWORDS: Gniezno, St. Adalbert, relics of St. Adalbert, Constance of Austria, Sigismund III Vasa, Bernard Maciejowski, Wawrzyniec Gembicki, Jakub Łempicki.

Translated by Joanna Szczepańska-Włoch

Przedmiotem niniejszego tekstu jest nieznaný dotąd historiografii list, który Konstancja Habsburżanka (zm. 1631) – druga żona Zygmunta III Wazy (zm. 1632) – wystosowała 17 lipca 1607 r. do gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej¹. Polska królowa zwróciła się w nim do prałatów i kanoników z prośbą o przekazanie jej części relikwii św. Wojciecha (zm. 997). Powyższy zabieg nie był pierwszym ani też ostatnim, zewnętrznym przejawem kultu, którym najbliżsi członkowie rodziny Zygmunta III, ale również sam monarcha, otaczali pierwszego patrona Polski. Celem artykułu jest analiza treści wskazanej epistoły oraz wynikających z niej następstw, jak również osadzenie omawianego wydarzenia w szerszym kontekście relacji Wazów z gnieźnieńskim środowiskiem katedralnym i postacią św. Wojciecha.

Żuż na wstępie należy odnotować, że w literaturze przedmiotu zgodnie podkreśla się głębką religijność królowej Konstancji². Warto w tym miejscu przywołać słowa dominikańskiego kaznodziei Fabiana Birkowskiego (zm. 1636)³, który w kazaniu pogrzebowym Habsburżanki podkreślił, że ta ostatnia „pałac swój Bogu na oratorium oddawała, pacierze z brewiarza rzymskiego w nim odprawiając. Mszy św. jednej, drugiej, trzeciej podczas słuchając, po wszystkich pokojach swoich znaki modlitwy swej zostawiając, jako największego wesela swego. [...] pałac swój oddała wszystkim na modlitwę św. nie tylko na dni dziesięć, ale na wszystkie dni żywota swego, ustawicznie trwając w bogomyślności”⁴. Stefania Ochmann-Staniszevska, zwróciła uwagę, że „postawa [Konstancji] oddziaływała na dwór królewski, który wyróżniał się podobną żarliwością religijną, nie spotykaną wcześniej

¹ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie [dalej: AAG], A. Cap. Luzy F, sygn. 9, nr 1. Autor składa podziękowanie dr. hab., prof. UMK Arkadiuszowi Wagnerowi za wszelkie cenne wskazówki przy pisaniu niniejszego tekstu.

² Zob. np. W. Czaplinski, *Konstancja*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 600-602; E. Rudzki, *Polskie królowe. Żony królów elekcyjnych*, t. 2, Warszawa 1987, s. 77; J. Besala, *Najśłynniejsza miłości królów polskich*, Warszawa 2009, s. 176-177; A. Pałowska, *Kobieta jako katalizator sporów politycznych w nowożytnej Rzeczypospolitej na przykładzie małżeństwa Zygmunta III Wazy z Konstancją Habsburżanką*, [w:] *Pleć i władza w kontekstach historycznych i współczesnych*, red. M. Kubiacyk, F. Kubiacyk, Gniezno 2014, s. 335-336.

³ Por. E. Ozorowski, *Birkowski Fabian Adam*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1, red. H. E. Wyczański, Warszawa 1981, s. 163-165.

⁴ F. Birkowski, *Kwiaty koron królewskich nieśmiertelne*, Kraków 1633, s. 45-46.

i później na polskich dworach królewskich”⁵. Należy dodać, że monarchini w pobożności nie ustępował jej starszy o dwadzieścia dwa lata małżonek. W biografii tego ostatniego, Henryk Wisner odnotował: „O królu mówiono, że słuchał dwu mszy dziennie. Należał do pobożnych stowarzyszeń: Sodalicji Mariańskiej, Bractwa Św. Anny, Arcybractwa Miłosierdzia. Uczestniczył w uroczystościach kościelnych i, jak w r. 1603, okryty worem pokutnym obchodził świątynie, leżał krzyżem, biczował się”⁶.

Pierwszy uchwytny obecnie, zewnętrzny przejaw nabożeństwa do św. Wojciecha, którego głównym wyrazicielem był Zygmunt III, dokonał się jeszcze na kilka lat przed poślubieniem przez niego Konstancji. W 1601 r. pierwszy z Wazów na polskim tronie przekazał gnieźnieńskiej archikatedrze, poprzez jednego ze swych dworzan, 54 chorągwie, które zostały zdobyte rok wcześniej przez hetmana wielkiego i kanclerza koronnego Jana Zamoyskiego (zm. 1605) w bitwie pod Bukowem⁷. Zwycięstwo, odniesione nad hospodarem wołoskim Michałem Walecznym (zm. 1601), łączono z orędownictwem św. Wojciecha, ponieważ dokonało się ono 20 października, czyli w święto translacji jego relikwii⁸.

Kolejny, poświadczony w źródłach, przejaw pamięci o Męczenniku stał się już udziałem Konstancji Habsburżanki. Bezpośrednią informację

⁵ S. Ochmann-Staniszevska, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2007, s. 128.

⁶ H. Wisner, *Zygmunt III Waza*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 221.

⁷ AAG, A. Cap. B, sygn. 22, k. 669: „Receptio vexillorum a Sacra Regia Maiestate missorum. Reverendi Domini suprascripti vexilla quinquaginta quatuor a Sacra Regia Maiestate per Cubicularium Dominum Dzikowski missa in Capitulo cum reverentia debita receperunt in honorem Divi Adalberti, cuius Translationis die, anno superiori exercitus Regius de Palatino Moldavorum immanissimo Regni hoste victoriam reportavit et caesis multis hominum millibus haec trophaea victoriae plura quam centum quattuor obtinuit, quorum una pars huius Sanctae Metropolitanæ Ecclesiae, altera Cracoviensi Basilicae data. Litterae ad Illustrissimum Dominum Archiepiscopum missae quibus consilium petitur qua solemnitate et cum quibus caerimoniis, publicene vel privatim, vexilla Moldavica in templo sunt collocanda?”. Zob. także: M. Siemiński, *Monumenta Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensis*, Poznań 1823, s. 14; J. Łepkowski, *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa*, Kraków 1866, s. 71; J. Walkowski, *Wspomnienia o kościele metropolitalnym w Gnieźnie*, Gniezno 1876, s. 91; D. Skorupa, *Bitwa pod Bukowem 20 października 1600 r.*, [w:] *Staropolska sztuka wojenna XVI-XVII wieku*, red. M. Nagielski, Warszawa 2002, s. 17-43.

⁸ Szerzej na temat tego wydarzenia zob. M. Muraśko, *Zygmunt III Waza u grobu św. Wojciecha. 400. rocznica wizyty królewskiej w Gnieźnie*, Gniezno 2023, s. 31-36.

o nim zaczerpnąć można z treści epistoły, która stanowi przedmiot niniejszych rozważań⁹. Została ona napisana po łacinie, dnia 17 lipca 1607 r. w Krakowie. Rzecz ma zatem miejsce na zaledwie kilkanaście dni po bitwie pod Guzowem, która w istocie zakończyła rokosz sandomierski¹⁰. Z opracowanego przez Marka Wrede itinerarium Zygmunta III Wazy wynika, że król przebywał wtedy od dwóch dni na Wawelu¹¹. Czy obecna przy jego boku królowa zwierzyła się mężowi z powziętego zamiaru wysłania listu do grodu Lecha? Tego niestety nie wiadomo. W każdy razie, spodziewająca się swego pierwszego dziecka, Konstancja zwróciła się bezpośrednio do członków gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej, prosząc o przekazanie jej części relikwii św. Wojciecha¹². Uzasadniła jednocześnie swoją prośbę osobistym wyznaniem – od momentu, gdy przeniosła się ze Styrii do Rzeczypospolitej nieprzerwanie żywi szczególne nabożeństwo do pierwszego patrona królestwa polskiego. Jako swego reprezentanta w przedkładanej sprawie wyznaczyła i posłała doktora obojga praw Jakuba Łempickiego h. Junosza (zm. 1608) – duchownego, który w gnieźnieńskim środowisku katedralnym był podówczas doskonale znany. Od 1584 r. zasiadał on bowiem w stallach tamtejszej kapituły metropolitalnej. Łempicki posiadał również szereg innych beneficjów kościelnych – dziekanie łączycką, archidiaconię łowicką, kanonikat krakowski i dziekanie wolborską. Był ponadto pierwszym opatem komendatoryjnym w Lubiniu, a także, co istotne, sekretarzem królewskim oraz regensem kancelarii większej¹³. Konstancja, przywołując urzędy

⁹ AAG, A. Cap. Luzy F, sygn. 9, nr 1; zob. Aneks.

¹⁰ Zob. np. J. A. G i e r o w s k i, *Historia Polski 1505-1764*, Warszawa 1984, s. 134-137; H. W i s n e r, *Rokosz Zebrzydowskiego*, Kraków 1989, s. 67-76; T e n ż e, *Zygmunt III*, s. 82-99; J. R a j m a n, *Zarys dziejów politycznych państwa polskiego. Dzieje Powszechne Ilustrowane*, suplement, t. 8, Inowrocław b.r.w., s. 56-57; M. M a r k i e w i c z, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2006, s. 447-449; U. A u g u s t y n i a k, *Historia Polski 1572-1795*, Warszawa 2008, s. 610-613.

¹¹ M. W r e d e, *Itinerarium króla Zygmunta III 1587-1632*, Warszawa 2019, s. 225.

¹² W Wigilię Narodzenia Pańskiego (24 grudnia) 1607 r. Konstancja urodziła królewicza Jana Kazimierza. Niemowlę przeżyło tylko kilkanaście dni – do 9 stycznia 1608 r.; por. S. O c h m a n n – Staniszevska, *Dynastia Wazów*, s. 210-211, tab. 2; zob. także: E. R u d z k i, *Polskie królowe*, t. 2, s. 97.

¹³ Por. np. K. N i e s i e c k i, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841, s. 242; L. Ł ę t o w s k i, *Katalog biskupów, pralatów i kanoników krakowskich. Pralaci i kanonicy krakowscy*, t. 3, Kraków 1852, s. 292; F. M. S o b i e s z c z a ń s k i, *Łempicki (Jakób)*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 17, Warszawa 1864, s. 577; J. K o r y t k o w s k i, *Pralaci*

i niektóre z godności piastowanych przez Łempickiego, poprosiła ażeby prałaci i kanonicy obdarzyli go pełnym zaufaniem, jako jej reprezentanta w omawianej sprawie oraz bez obaw powierzyli mu cenny podarunek w postaci *sacrarum reliquiarum*. Jednocześnie zwyczajowo wezwwała ona przedstawicieli kapituły do modlitwy za Rzeczpospolitą, Zygmunta III, jego syna Władysława (zm. 1648) – późniejszego króla Polski – oraz nią samą. Co więcej, adresaci listu winni, zdaniem monarchini, zachęcać także świeckich wiernych do tej pobożnej powinności. Epistola kończy się pozdrowieniami oraz kurtuazyjnym wyrażeniem otwartości na wszelkie potencjalnie prośby, które prałaci i kanonicy chcieliby w przyszłości skierować do swej królowej. Warto nadmienić, że ta ostatnia, zgodnie z powszechnie panującym zwyczajem, opatrzyła list własnoręcznym podpisem¹⁴.

Prośba królowej została wstępnie rozpatrzona niespełna miesiąc później, 9 sierpnia 1607 r., jako pierwsza ze spraw przedłożonych na cotygodniowym posiedzeniu (sesji) gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej¹⁵.

i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych, t. 2, Gniezno 1883, s. 522-524; E. Callier, *Szkie geografczno-historyczne*, Poznań 1888, s. 31; S. Karwowski, *Gniezno*, s. 360; J. Wieteska, *Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 47; L. Kieniewicz, *Sekretariat Stefana Batorego. Zbiorowość i kariery sekretarzy królewskich*, „Społeczeństwo staropolskie”, 4 (1986), s. 61, 64; M. Sipayłło, *Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988, s. 82; *Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.)*, oprac. S. Jujecka, Wrocław 2018, s. 43, nr 35; zob. także: M. Pukaniec, *Organizacja i funkcjonowanie poznańskiej kapituły katedralnej w XVII wieku*, s. 51, 147 [kopia mps w posiadaniu autora].

¹⁴ Por. A. Sędercka, *Autografy królowych Polski – próba katalogu*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne”, 22 (2021), z. 2, s. 76, 83 (ryc. 10-11), 92.

¹⁵ AAG, A. Cap. B, sygn. 23, k. 109v.: „Postulatio Sacrae Reginalis Maiestatis de reliquiis Sancti Adalberti. Reverendus Admodum Dominus Iacobus Łempicki, Abbas Lubinensis, Gnesnensis, Cracoviensis Canonici, litteras a Serenissima Constantia Regina Poloniae Venerabili Capitulo reddidit, quibus Sacra Reginalis Maiestas postulat a Venerabili Capitulo sibi mitti et donari particulam de reliquiis Sancti Adalberti Episcopi et Martyris Patronique Regni, erga quam singularem gerit devotionem. Et Reverendi Domini, desiderio tam pio Sacrae Reginalis Maiestatis satisfacere et illud adimplere licet sint parati, nihilominus cum id nequeant facere sine scitu et speciali commissione ac mandato Illustrissimi et Reverendissimi Domini Cardinalis, feliciter moderni Archiepiscopi Gnesnensis, Praelati sui. Ideo memorato Illustrissimo Domino desiderium Sacrae Reginalis Maiestatis per litteras declarandum et aperien-

Uczestniczyli w nim dwaj prałaci – archidiakon Wincenty de Seve (zm. 1611)¹⁶ i kanclerz Świętosław Sarnowski (zm. 1625)¹⁷ oraz ośmiu kanoników – Gabriel Wysocki (zm. 1613)¹⁸, Jan Sławogórski (zm. 1609)¹⁹, Leonard Walkonowski (zm. 1617)²⁰, Wojciech Łubieński (zm. 1640)²¹, Jan Grabowski (zm. 1640)²², Adam Nowodworski (zm. 1634)²³, Tomasz Josicki (zm. 1616)²⁴, a także wspomniany wyżej Jakub Łempicki. Ten ostatni przekazał pozostałym list będący przedmiotem niniejszych rozważań. Duchowni, zapoznawszy się z jego treścią, kolegiálně uznali, że są skłonni spełnić pobożne życzenie, które skierowała do nich królowa Konstancja. Nie mogą jednak podjąć jakichkolwiek działań w tak delikatnej materii bez wiedzy oraz pisemnego polecenia od samego arcybiskupa gnieźnieńskiego – kardynała Bernarda Maciejowskiego (zm. 1608)²⁵. Wobec powyższego, powzięto postanowienie,

dum consiliumque a sua Illustrissima Celsitudine petendum statuerunt. Ad litteras vero Sacrae Reginali Maiestati nihil respondendum, quoadusque mentem et voluntatem Suae Illustrissimae Celsitudinis habuerint Domini notam et perspectam”.

¹⁶ H. K o w a ł s k a, *Seve Wincenty de*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 36, Warszawa-Kraków 1995-1996, s. 343-344.

¹⁷ J. K o r y t k o w s k i, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, t. 3, Gniezno 1883, s. 447-460.

¹⁸ T e n ż e, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, t. 4, Gniezno 1883, s. 356-358.

¹⁹ T e n ż e, *Prałaci*, t. 3, s. 542-544.

²⁰ T e n ż e, *Prałaci*, t. 4, s. 206-207; R. F r a n c z a k, *Pozostałości księgozbioru kanonika gnieźnieńskiego Leonarda Walkonowskiego w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Archiwista Polski”, 3 (2014) s. 31-39; tenże, *Oprawy woluminów z księgozbioru kanonika gnieźnieńskiego Leonarda Walkonowskiego w zasobach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 107 (2017), s. 103-114.

²¹ J. K o r y t k o w s k i, *Prałaci*, t. 2, s. 533-535.

²² Tamże, s. 108.

²³ J. K o r y t k o w s k i, *Prałaci*, t. 3, s. 107-112; W. C z a p l i Ń s k i, *Nowodworski Adam*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 355-356.

²⁴ M. M u r a s z k o, *Biblioteka kanonika gnieźnieńskiego Tomasza Josickiego*, s. 9-18 [mps w posiadaniu autora].

²⁵ Zob. np. J. D z i ę g i e l e w s k i, J. M a c i s z e w s k i, *Maciejowski Bernard*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 48-52; K. R. P r o k o p, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000, s. 192-195; tenże, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec 2001, s. 54-61; K. Ś m i g i e l, *Słownik biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, Poznań 2002, s. 177-183; J. O b ł ą k, *Kardynał Bernard Maciejowski jako biskup krakowski*, Olsztyn 2008; M. M u r a s z k o,

że należy poinformować prymasa o zaistniałej sytuacji listownie oraz poprosić go o radę, co do wszelkich dalszych kroków. Tymczasem, do momentu uzyskania opinii oraz potencjalnych instrukcji, prałaci i kanonicy mają wstrzymać się z wystosowaniem jakiejkolwiek odpowiedzi do małżonki Zygmunta III.

Nie jest znana obecnie treść pisma, które kapituła metropolitalna skierowała do prymasa. Na fakt, że takie z całą pewnością zostało kardynałowi przekazane, wskazuje korespondencja zwrotna od tego ostatniego. Dnia 22 sierpnia 1607 r., przebywający w Krakowie, Maciejowski wystosował list do wskazanej wyżej grupy duchownych, w którym odniósł się do kwestii sformułowanej przez Habsburżankę prośby²⁶. Hierarcha poinformował gnieźnieńskich prałatów i kanoników, że jak dotąd królowa nie zabiegała u niego o pozyskanie relikwii św. Wojciecha – tak poprzez korespondencję, jak również w bezpośredniej konwersacji. Arcybiskup zapewnił, że jeżeli coś w tej sprawie się zmieni, powiadomi o tym adresatów omawianej epistoły. Ponadto docenił oraz pochwalił ich zachowawczą postawę, która finalnie sprowadzała się do braku udzielenia odpowiedzi królowej oraz lojalnego poinformowania arcybiskupa o zaistniałej sytuacji. Jednocześnie Maciejowski wydatnie podkreślił jak wysoko ceni sobie doczesne szczątki św. Wojciecha, wskazując, że Męczennik ten zajmuje poczesne miejsce w panteonie polskich patronów.

Czy Konstancja, zrażona przeciągającym się milczeniem ze strony gnieźnieńskich prałatów i kanoników, zwróciła się koniec końców

Bernard Maciejowski, [w:] *Poczet prymasów Polski*, red. K. Woźniak i in., Gnieźno 2017, s. 61; K. Śmigiel, *Prymasostwo polskie. Instytucja, prymasi, dokumenty*, Warszawa 2018, s. 489-495; M. Muraśko, *Pozostałości księgozbioru kardynała Bernarda Maciejowskiego (1548-1608) w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 53 (2022), s. 263-277.

²⁶ AAG, Listy, sygn. 2215: „Królowa Jejmość żadnej wzmianki do mnie, ani listem swym, ani sama ustnie nie czyniła strony relikwii Wojciecha św. patrona naszego. Jednak jeśli co dalej w tej mierze zajdzie pisaniem mym Waszmościom oznajmić nie pomnę. Na ten czas to Waszmościom osobliwie pochwalam, że nad wiadomość moją nie Waszmościowie nie czynicie strony tych relikwii, bo i przystojność i słuszność sama to niesie, gdyż między inszymi skarbami to u mnie największy, którego modlitwami i przyczyną jako i inszych patronów naszych Pan Bóg opatrnością swą zatrzymywa całość Korony tej”. Zob. także: J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim według źródeł archiwalnych*, t. 3, Poznań 1889, s. 584.

ze swym życzeniem do prymasa? Akta posiedzeń gnieźnieńskiej kapituły metropolitalnej niestety o tym milczą. Hierarcha zmarł kilka miesięcy później, 19 stycznia 1608 r. Rodzi się wobec tego pytanie, dlaczego monarchini nie skierowała wcześniej swej prośby bezpośrednio do niego? Postawa Maciejowskiego wobec Zygmunta III, a co za tym idzie ich wzajemne relacje, były w historiografii różnie oceniane. Dla przykładu, Agnieszka Pawłowska-Kubik, prezentując grono monarchistów, które otaczało Zygmunta III, nie wymieniła wśród jego członków kardynała²⁷. Natomiast Stanisław Cynarski, przedstawiając stronnictwo regalistyczne w czasie rokoszu sandomierskiego, stwierdził, że u Maciejowskiego pojawiły się „pewne wahania, częściowo na tle osobistych uraz do króla”. Według historyka, duchowny „w pierwszej fazie rokoszu usiłował nawet schlebiać opozycjonistom, jednak zrażony radykalizmem przywódców rokoszu stanął zdecydowanie przy królu”²⁸. Z kolei ks. Kazimierz Śmigiel podaje między innymi, że w czasie „sejmu inkwizycyjnego (1592 r.) [Maciejowski] demonstrował stanowisko kompromisowe, ale faktycznie było ono prokrólewskie. Generalną zasadą jego taktyki politycznej było szukanie kompromisów i mediacji między zwaśnionymi stronami”. Co więcej w kwestii „antyrólewskiego rokoszu sandomierskiego [...] odgrywał rolę neutralnego mediatora między królem a rokoszanami, ale w istocie stał po stronie króla”. Podsumowując charakterystykę politycznej działalności hierarchy ks. Śmigiel stwierdza, że „nie był [on] zwolennikiem absolutyzmu królewskiego, ale starając się zachować lojalność, znalazł się między królem a republikańskimi masami szlacheckimi”²⁹. Maciejowski należał do nielicznych, wśród rodzimych elit, zwolenników zawarcia związku małżeńskiego między Zygmuntem III, a Konstancją. Dnia 11 grudnia 1605 r. kardynał udzielił im ślubu w katedrze wawelskiej. Niektórzy autorzy zwracali uwagę na, mające wkrótce potem miejsce, usunięcie z tego kościoła baldachimu, który przysługiwał Maciejowskiemu jako legatowi papieskiemu. Duchowny miał odebrać

²⁷ Por. A. Pawłowska, *Program wzmocnienia władzy w kręgach stronnictwa prokrólewskiego w czasie rokoszu sandomierskiego 1605-1609*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 22 (2012), z. 3, s. 43.

²⁸ S. Cynarski, *Stronnictwo Królewskie w dobie rokoszu Zebrzydowskiego (próba charakterystyki)*, „Małopolskie Studia Historyczne”, 8 (1965), z. 3-4, s. 10.

²⁹ K. Śmigiel, *Słownik biograficzny*, s. 181-182; Tenże, *Prymasostwo polskie*, s. 494-495; zob. także: J. Dziegielewska, J. Maciszewski, *Maciejowski Bernard*, s. 51.

to jako afront ze strony samego króla oraz wyraźnie zniechęcić się do jego osoby³⁰. Jednak jak przekonywująco argumentował Piotr Guzowski, „analizując działalność prymasa w trakcie rokoszu [sandomierskiego], należy [...] podkreślić jego stałość zasad i charakteru. Incydent z baldachimem rysuje się jako wydarzenie zdecydowanie przeceniane przez potomnych, niewpływające w znaczący sposób na sytuację polityczną w kraju. Pozornie być może stosunki kardynała z monarchą ochłodziły się w związku z weselem królewskim, ale przecież nie przestał on być jednym z najwierniejszych przyjaciół Zygmunta III Wazy”³¹. W obliczu powyższych ustaleń tym bardziej dziwić może nie podjęcie przez królową dalszych starań o uzyskanie części relikwii św. Wojciecha u samego prymasa. Brak przynajmniej na ten moment przekazów źródłowych, które by to dokumentowały. Wiadomo natomiast, że 29 listopada 1607 r. krakowska kapituła katedralna rozpatrywała prośbę Konstancji o udostępnienie jej fragmentu relikwii św. Stanisława ze Szczepanowa (zm. 1079)³².

Znamienne wydaje się, że przez ponad dekadę – bo aż do 1618 r. – nie udało się odnotować jakiś znaczących, zewnętrznych przejawów kultu, którymi członkowie rodziny królewskiej otoczyliby św. Wojciecha. Czy było to spowodowane faktem, że na stolicy arcybiskupiej zasiadał – do 1615 r. – Wojciech Baranowski, a jego stosunki z Zygmuntem III nie układały się wcześniej najlepiej? Trudno to jednoznacznie rozstrzygnąć³³. W każdym razie kolejne osiem lat, wpisujące się

³⁰ Zob. np. S. Bużeński, *Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, przeł. M. Bohusz Szyszkó, wstęp M. Malinowski, t. 3, Wilno 1860, s. 181-182; P. Piasecki, *Kronika Pawła Piaseckiego, biskupa przemyskiego*, przeł. J. Bartoszewicz, Kraków 1870, s. 192-193; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, t. 3, s. 579-580; K. R. Prokop, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001, s. 107; P. Guzowski, *Bernard Maciejowski i Mikołaj Zebrzydowski – biografie (prawie) równoległe*, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz i in., Białystok 2003, s. 88-89; S. Ochmann-Staniszevska, *Dynastia Wazów*, s. 183; J. O b l ą k, *Kardynał Bernard Maciejowski*, s. 72-74.

³¹ Zob. P. Guzowski, *Postawa prymasa Bernarda Maciejowskiego w dobie rokoszu sandomierskiego*, „Studia Podlaskie”, 11 (2001), s. 49.

³² K. J. Czyżewski, *Konstancja Austriaczka w kręgu świętych niewiast i władczyń. O pewnej królewskiej fundacji w katedrze krakowskiej*, „Kronika Zamkowa. Roczniki”, 72 (2019), s. 15.

³³ Jak podaje ks. K. Śmigiel (*Słownik biograficzny*, s. 185): „Ostatecznie [Baranowski] zaszkodził swojej pozycji u króla, kiedy na zjeździe monarchów [...] w Rewlu

w większości w arcybiskupi pontyfikat Wawrzyńca Gembickiego (zm. 1624)³⁴, przyniosło szereg wydarzeń, które niewątpliwie zbliżyły rodzinę panującą do postaci św. Wojciecha oraz gnieźnieńskiego środowiska przykatedralnego. Warto pokrótce przyjrzeć się także tym wydarzeniom, odsłaniając one bowiem szerszy kontekst relacji nawiązanej przez rodzinę królewską z postacią pierwszego patrona Rzeczypospolitej.

Dnia 25 czerwca 1618 r., kanonik gnieźnieński Jan Krzeczieski (zm. 1642)³⁵ przekazał do kapitulnego skarbcza – mieszczącego się w kościele katedralnym – niewielkich rozmiarów krzyż. Został on wykonany ze złota oraz udekorowany szmaragdami, a jego wartość wyliczono na 29 złotych węgierskich³⁶. Akta posiedzeń kapituły metropolitalnej wskazują, że ofiarodawcą precjozum był, podówczas dwudziestotrzyletni, królewicz Władysław. Pierworodny syn monarchy posłużył się przy tym pośrednictwem arcybiskupa Gembickiego. Krzyż miał stanowić „wotum dziękczynne, a zarazem przebłagalne, związane z toczącą się właśnie wojną moskiewską, którą niespełna pół roku później zakończył rozejm w Dywilinie (11 grudnia 1618 r.)”³⁷.

Już 2 maja 1619 r., w czasie trwającej w Gnieźnie kapituły generalnej, prałaci i kanonicy podjęli temat kolejnego podarunku od młodego

we wrześniu 1589 r. nakłaniał usilnie króla polskiego do powrotu do kraju w interesie państwa, bowiem ojciec monarchy Jan szwedzki nalegał na jego powrót do Szwecji, aby nie utracił tam dziedzicznego berła. Po zjeździe król chciał się pozbyć Baranowskiego, oferując mu biskupstwo płockie [...]. W wyniku zmiany konstelacji na dworze królewskim Baranowski utracił pieczęć mniejszą”.

³⁴ Zob. np. A. Przybóś, *Gembicki Wawrzyniec*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948-1958, s. 382-384; Tenże, *Gembicki Wawrzyniec*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 200; M. Kosman, *Poczet arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, Kraków 2012, s. 211-215.

³⁵ J. Korytkowski, *Prałaci i kanonicy*, t. 2, s. 381-382; S. Karwowski, *Gnieźno*, s. 351.

³⁶ AAG, A. Cap. B, sygn. 23, k. 513: „Crux parva aurea Ecclesiae donata. Reverendus Dominus Ioannes Krzeczieski, Canonicus Gnesnensis, crucem parvam auream, valoris aureorum Ungaricalium viginti novem, cum lapidibus smaragdinis ab Illustrissimo et Reverendissimo Domino Domino Laurentio Gembicki, Archiepiscopo Gnesnensi missam, quam Serenissimus Vladislaus, Princeps Poloniae, ex bello Moscovitico pro voto felicitique successu isti Ecclesiae donavit, ad thesaurum Venerabilis Capituli reddidit”. Zob. także: J. Walkowski, *Wspomnienia*, s. 91.

³⁷ M. Muraszkó, *Zygmunt III Waza*, s. 36-37.

Władysława, który ten ostatni dedykował św. Wojciechowi³⁸. Tym razem był to wielki dzwon, zdobyty w trakcie wypraw na Moskwę. Idea musiała spotkać się w grodzie Lecha z tym większym entuzjazmem, że tamtejsze dzwony katedralne zostały zniszczone w wyniku wielkiego pożaru, który nawiedził miasto 27 lipca 1613 r.³⁹. Dar królewicza znalazł się finalnie w Gnieźnie w 1621 r.⁴⁰.

Założenie w myśl którego Konstancja nie zainicjowała próby otrzymania relikwii św. Wojciecha u prymasa Maciejowskiego, jak również nie podjęła jej później – w czasie gnieźnieńskiego pontyfikatu Baranowskiego – może pośrednio potwierdzać wydarzenie z 29 lipca 1621 r. Tego dnia kapituła metropolitalna pozytywnie rozpatrzyła prośbę Zygmunta III, w której to przekazaniu pośredniczył arcybiskup Gembicki. Tym razem to sam monarcha zabiegał o niewielki fragment doczesnych szczątek czeskiego Męczennika⁴¹. Miały one „towarzyszyć

³⁸ AAG, A. Cap. B, sygn. 23, k. 564v-565: „Decretum de optione Reverendi Domini Praepositi Gnesnensis. In hoc eodem praesenti Generali Capitulo, de communi omnium consensu, decreverunt Reverendi Domini, quod cum Illustrissimus et Admodum Reverendus Dominus Andreas Szoldrski, Praepositus Gnesnensis, nomine Serenissimi Domini Wladislai, Principalis Domini sui Clementissimi, obtulisset campanam grandem Moscoviticam ab eodem Serenissimo principe Divo Adalberto Poloniae patrono designatam, uti pro Dei gratia et bono Reipublicae expeditionis suae et laborum susceptorum testem. Ideo Capitulo et Reverendo Praeposito Gnesnensi, qui studium et operam suam in praefata campana propriis sumptibus Gedanum transferenda Venerabili Capitulo promisit, facultatem ad omnes actus capitulares exercendos hinc et ad aliud usque Capitulum Generale Nativitatis Sancti Adalberti per suos legitimos procuratores constitutos vel constituendos, aliam ad optanda praestimonia atque domos per eosdem procuratores, si quae vacaverint, concesserunt praesentiamque proximis futuri Generalis Capituli Translationis Sancti Adalberti donaverunt operamque stabilem fecerunt. Simulque in procuratores suos constituit Reverendos Dominos Adamum Leśniewski, Officiale Generale, Albertum Wysocki, Canonicos Gnesnenses, dans eisdem facultatem nomine suo optandi et alios actus Capitulares exercendi”.

³⁹ Zob. np. J. Topolski, *Rozwój przestrzenny i cechy zabudowy miasta*, [w:] *Dzieje Gniezna*, red. J. Topolski, Warszawa 1965, s. 267-269; tenże, *Gniezno. Zarys dziejów*, Poznań 1979, s. 59; A. Karpinski, *Pożary w miastach Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Katalog*, Warszawa 2020, s. 37.

⁴⁰ Zob. B. Bólz, *Dzwony katedry gnieźnieńskiej*, „Studia Gnesnensia”, 2 (1976), s. 299; W. Wysocki, *Droga dzwonu św. Wojciecha do Gniezna*, „Kronika Wielkopolski”, 82 (1997), nr 3, s. 125-127; M. Muraśko, *Zygmunt III Waza*, s. 37-40.

⁴¹ AAG, A. Cap. B, sygn. 23, k. 634-v: „Reliquia Sancti Adalberti Serenissimo Regi data. Serenissimus Rex Poloniae Sigismundus Tertius, pro bello Turcico expeditionem faciens et filium suum, Serenissimum Vladislaum Principem, ad castra in auxi-

i ochraniać królewicza Władysława w trwającej właśnie wojnie z Imperium Osmańskim. Prałaci i kanonicy, godząc się na przedłożoną prośbę, życzyli królowi zwycięstwa w walkach z Turkami oraz zapewniali o swoich modlitwach w tej intencji⁴². Z treści zapiski poczynionej w aktach posiedzeń kapituły metropolitalnej wynika, że tym razem zwrócono się w pierwszej kolejności bezpośrednio do prymasa, który akceptując królewskie życzenie sam przekazał je bezpośrednio do Gniezna.

Od 28 do 29 lipca 1623 r. członkowie rodziny królewskiej – Zygmunt III, Konstancja, Władysław oraz Anna Katarzyna Konstancja (zm. 1651)⁴³ – przybyli z pielgrzymką do Gniezna⁴⁴. Wiadomo,

lium exercitus contra Turcas mittens, petiit ab Illustrissimo Archiepiscopo Gnesnensi et eius Venerabili Capitulo particulam aliquam ex reliquiis Divi Adalberti, a quo patrocinium et protectionem sibi affuturam sperat sibi et filio suo dari, quod Reverendi Domini promptissimis animis praestiterunt et vota orationesque suas pro felici successu belli obtulerunt”. Zob. także J. W a l k o w s k i, *Wspomnienia o kościele metropolitalnym*, s. 91; J. K o r y t k o w s k i, *Arceybiskupi gnieźnieńscy*, t. 3, s. 665.

⁴² M. M u r a s z k o, *Zygmunt III Waza*, s. 40-41.

⁴³ W. C z a p l i ń s k i, *Anna Katarzyna Konstancja*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 135.

⁴⁴ Najobszerniejsza relacja dotycząca wizyty królewskiej w Gnieźnie wyszła spod pióra pisarza miejskiego Błażeja Rogowica; zob. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta miasta Gniezna, sygn. I 31, s. 296-298, 301: „**Adventus Regius**. Anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo tertio, feria sexta post festum Sancti Jacobi Apostoli proxima, quae fuit dies vigesima octava mensis Iulii, Serenissimus ac Invictissimus Princeps, Dominus Dominus Sigismundus Tertius, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae, Samogitiae, Livoniae, necnon Suecorum, Gottorum Vandalorumque etc. hereditarius Rex, cum Serenissima Domina Domina Constantia Regina atque Serenissimo et Potentissimo Principe Domino Domino Vladislao, Suae Sacrae et Serenissimae Poloniae et Sueciae Regiae Maiestatis etc. etc. filio, feliciter Gnesnam, olim Serenissimorum Principum Ducum ac Regum huius Incliti Regni Poloniae sedem, venit. Cuius Sacrae et Serenissimae Regiae Maiestati eiusdem civitatis Gnesnae magistratus spectabiles et famati: Paulus Korzeniowski, proconsul, Petrus Bartholdt, chirurgus, Albertus Stry, nobilis Simon Łukomski, Martinus Błaszkwowic, aurifex, Ioannes Melankowic, Ioannes Kwapich, consules, necnon Caspar Moron, viceadvocatus, Marcus, pharmacopola, Mathias Durowic, Nicolaus Odorovius, Blasius Doctorek, Andreas, aurifex, Caspar Lanio, scabini, cum archimagistris contuberniorum totoque populo eidem subiecto, tanquam fideles et humiles subditi, in oppidum Klecko versus, plusquam ad unum quadrantem miliaris, obviam venit. Ibidemque Dominum Dominum suum Clementissimum cum Serenissima Domina Regina, oratione per Honoratum Blasium Rogowic, civitatis Gnesnae notarium, ad Suam Serenitatem habita, cum ingenti gaudio fideliter et humillime salutavit. Quem quidem Magistratum eundem Sacra et Serenissima Regia Maiestas ex sua benignitate et clementia gratiose suscipere ac per Illustrissimum Dominum Radzivilum, Lithuaniae Ducem et Cancellarium, locum Domini Marschalci Regni protunc tenentem, gratiam suam

że monarcha odwiedził w tych dniach katedrę trzykrotnie oraz wysłuchał tam przynajmniej jednej Mszy św. odprawionej u grobu św. Wojciecha⁴⁵. Zgodnie z relacją zanotowaną przez archidiakona gnieźnieńskiego Piotra Grochowickiego (zm. 1631)⁴⁶, królewskiej parze ukazano wszystkie relikwie przechowywane podówczas w kościele katedralnym. Prezentacja ta miała wzbudzić w Konstancji żywe zainteresowanie⁴⁷.

declarare, tandem ad osculum manus Suae Serenitatis, similiter et Serenissima Domina Regina, singulos benigne admittere dignata est. Quo peracto, exinde Suam Sacram et Serenissimam Regiam Maiestatem penes rhedam ad latas Suae Serenitatis eundo, mutisque ac variis pene familiaribus colloquiis ex benigna gratia Domini Domini sui Clementissimi, nemine proepediente, sese recreando et delectando ac de antiquitatibus aliisque rebus civitatis conferendo, ad portam usque almae Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensis honorificentissime perduxit. Antecedebat populus civitatis cum scolopetis distincte ordinatus. Vexillum magnum rubrum sericum praefatus Mathias Durowic, uti vexillifer, gestabat, in quo fuit aquila alba ex eadem materia serica cum alis ex [...] coronam, extremitates alarum pedesque de auro inscribens. Supra caput aquilae una facies vexilli hanc inscriptionem seu titulum: *Felix Auspicium Regni*, altera vero: *Conflagratae mihi aquila solacium* aureis litteris scripti habebat. In porta ecclesiae per Reverendos Admodum Dominos Canonicos eorumque Venerabile Capitulum solemniter exceptus, in ecclesiam introivit, ibidemque suis votis absolutis, in castrum archiepiscopale, protunc Illustrissimo et Reverendissimo Domino Domino Laurentio Gębicki etc. etc., Archiepiscopo Gnesnensi, Sanctae Ecclesiae Pastori Vigilantissimo, Piissimo, Doctissimo et Exemplis Sanctis Clarissimo Viro, Incliti Regni Poloniae et Civitatis huius Fautori Singulari, sese contulit ibique pernoctavit. Sequenti vero die, sabbato, praefati proconsul cum consulibus tempore matutino ad Suam Serenitatem in castrum archiepiscopale Gnesnense venerunt et in signum fidelitatis et obedientiae munusculum ipsi obtulerunt, quod Sua Serenitas placide suscepit. Ibidem quoque civissae Gnesnenses Serenissimam Reginam, Dominam Dominam suam Clementissimam, in seorsivo cubiculo gratanter exceptae, salutabant. Et expedito prandio, in curia Reverendissimi Domini Domini Andreae Gębicki, divina vocatione Abbatis Trzemesnensis, civitatem intrando per portam Thorunensem visitavit, indeque ad templum [...] religiosorum Sancti Francisci cum Serenissima [...] etiam moniales visitavit, descendit. Indeque mox in Posnaniam discessit. Eumque magistratus cum toto populo ex civitate eo modo, quo die hesternae, ad campum usque honorificentissime deduxit. Discedenti oratione brevi cum gaudio et lacrimis concepta per praefatum Blasium Rogowic, notarium, deinde habita, valedixit. Et Sacratissimus Rex, Dominus Dominus Clementissimus, fidelibus subditis paterque carissimus filiis et clientulis suis ore Serenitatis Suae proprio cum Serenissima Domina Domina Regina benedixit. Qui cum Serenissima coniuge et carissima prole vivat felix diu”.

⁴⁵ Na temat szczegółów dotyczących przebiegu wizyty zob. M. Mura sz k o, *Zygmunt III Waza*, s. 59-74.

⁴⁶ Zob. J. K o r y t k o w s k i, *Pralaci*, t. 2, s. 130-132.

⁴⁷ Archiwum Narodowe Szwecji, Extranea IX Polen, nr 97, List Piotra Grochowickiego do Wawrzyńca Gembickiego, 29 lipca 1623 r., Gniezno: „Nie tylko w południe ale i ku wieczorowi król Jegomość był w kościele z królową Jejmość, ukazywaliśmy

Ostatecznym zwieńczeniem przedstawionych wyżej wydarzeń było przekazanie do Gniezna w 1626 r. nowego relikwiarza sarkofagowego na doczesne szczątki św. Wojciecha. Zygmunt III dołączył do podarunku list, w którym to powoływał się na odbytą trzy lata wcześniej wizytę oraz przeżycia towarzyszące mu przy nawiedzeniu kościoła archikatedralnego, w którym to miał sposobność modlić się przy grobie Męczennika⁴⁸.

Podsumowując należy stwierdzić, że przeprowadzony przez Konstancję zabieg pozyskania relikwii św. Wojciecha wpisuje się w znacznie szerszy (obejmujący całą pierwszą ćwierć XVII w.) zakres działań podjętych przez rodzinę królewską dla uczczenia pierwszego patrona Polski. W świetle dotychczasowych ustaleń wydaje się prawdopodobne, że zainicjowana w 1607 r. próba otrzymania *sacrarum reliquiarum* zakończyła się fiaskiem. Już samo to wydarzenie stanowi jednak dodatkowe potwierdzenie dla ugruntowanego w literaturze przedmiotu założenia, w myśl którego Habsburżanka cechowała się gorliwą katolicką pobożnością, wyrażającą się między innymi poprzez kult relikwii.

wszystkie *reliquiae quas veneratus est* z królową Jejmość bardzo nabożnie, *singulariter* o każde się pytając, zaś królowa Jejmość sama każde mianowane ręką wskazywała”.

⁴⁸ AAG, A. Cap. B, sygn. 24, k. 41v-42: „Literae a Serenissimo Rege Poloniae [...] Venerabiles devote nobis dilecti. Cum Gnesnae vetustissimae in Regni et Religionis sede essemus, ipsa maiestas loci et augustum non solum Principatus sed etiam Sanctimoniae, veluti aspectus et repraesentatio in Divi Adalberti Regni huius Apostoli tumulo et tot sacra antiquitatis monimentis praecipua animum nostrum veneratione et religione, quam ut Divino imprimis honori, demum Divi Tutellaris et Patroni cultui, ac postremo publicae memoriae ac posteritati testemur et consignaremus, donum hoc sacris ossibus aeternum monimentum devota mente concepimus atque designavimus et nunc qua par est observantia et pietate offerimus dicamusque, illudque per Venerabilem Andream Szołdrski Praepositum Gnesnensem Secretarium nostrum, Deo imprimis et Regni nostroque Patrono Divo Adalberto, atque Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensi offerendum dicandumque mittimus. Benigne itaque a Devotionibus Vestris requirimus et hortamur, ut quo animo cultuque et obsequio id a nobis fit, eo studio et religione illud Devotiones Vestrae accipiant, nosque et Regnum nostrum, Regiaeque Domus et posteritatis salutem atque prosperitatem, suis ad Deum et Tutellarem Divum precibus commendata semper habere velint. De coetero Devotiones Vestras bene et feliciter valere ex animo cupimus. Datum Varsaviae die 18 mensis Aprilis Anno Domini 1626. Regnorum nostrorum Poloniae 39, Sveciae vero 32. Sigismundus Rex”. Zob. także np.: S. Dettlöff, *Dwie konfesje św. Wojciecha w katedrze gnieźnieńskiej*, [w:] *Św. Wojciech 997-1947*, red. Z. Bernacki, F. Jordan, K. Sosnowski, M. Suchocki, Gniezno 1947, s. 264; E. Palewodziński, J. Bogacz, *Dzieje skarbcza*, [w:] *Skarbiec katedry gnieźnieńskiej*, red. J. Bogacz, Poznań 2021, s. 14.

Pragnienie monarchini sfinalizowało się potencjalnie dopiero w 1621 r., poprzez bezpośrednie zaangażowanie się Zygmunta III w sprawę pozyskania dla rodziny królewskiej ułamka doczesnych szczątek czeskiego Męczennika. Warto ponadto odnotować, że zewnętrzne przejawy przywiązania Wazów do postaci św. Wojciecha, a co za tym idzie nawiązywanie przez nich pośrednich i bezpośrednich relacji z gnieźnieńskim środowiskiem katedralnym, nasiliło się w okresie, gdy na prymasowskim tronie zasiadał Wawrzyniec Gembicki.

ANEKS

Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, A. Cap. Luzy F, sygn. 9, nr 1

List królowej Konstancji Habsburżanki do kapituły gnieźnieńskiej z dnia 17 lipca 1607 roku, w którym prosi ona o przekazanie jej fragmentu relikwii św. Wojciecha za pośrednictwem opata lubińskiego Jakuba Łempickiego.

Constantia, Dei gratia Regina Poloniae, Archidux Austriae, Magna Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniaeque etc., nec non Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regina.

Venerabiles, devote nobis dilecti. Proficiscenti Venerabili Iacobo Łempiczki, Abbate Lubinensi, Gnesnensi, Cracoviensi canonico, Sacrae Regiae Maiestatis domini et coniugis nostri charissimi secretario, maiorisque cancellariae regente, ad ecclesiam istam metropolitanam, dedimus in mandatis, ut Devotionibus Vestris plurimam nostro nomine salutem diceret, delatisque propensae nostrae voluntatis officiis eisdem exponeret, magna nos ab eo tempore, quo in hoc inclytum Regnum venimus, erga Divum Adalbertum, eius patronum, devotione affici; proindeque cupere particulam aliquam sacrarum reliquiarum eius, quas quidem ipsemet dominus abbas nobis perferet. Requiritur igitur Devotiones Vestras, ut illi eandem fidem ac nobis habeant, et ad eius Divi memoriam pro Republica universa, Regia Maiestate, nobisque ac Maiestatis eius filio, divinam bonitatem precentur, populumque ad idem pietatis officium sedulo excitent. Quacunque autem in re gratificari nos sibi cupient Devotiones Vestrae, volumus ut libere id explacent, quantum enim poterimus, re ipsa demonstrabimus plurimum nos primariae istius ecclesiae causa cupere. Tandem benevolentiam nostram Devotionibus Vestris deferimus, prosperamque incolumitatem et fausta omnia precamur. Datum Cracoviae, die 17 Iulii, anno 1607. Constantia Regina

BIBLIOGRAFIA

- Birkowski Fabian, *Kwiaty koron królewskich nieśmiertelne*, Kraków 1633.
- Bużeński Stanisław, *Żyoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, przeł. Michał Bohusz Szysko, wstęp Mikołaj Malinowski, t. 3, Wilno 1860.
- Piasecki Paweł, *Kronika Pawła Piaseckiego, biskupa przemyskiego*, przeł. Julian Bartoszewicz, Kraków 1870.
- Augustyniak Urszula, *Historia Polski 1572-1795*, Warszawa 2008.
- Besala Jerzy, *Najsłynniejsze miłości królów polskich*, Warszawa 2009.
- Bolz Bogdan, *Dzwony katedry gnieźnieńskiej*, „Studia Gnesnensia”, 2 (1976), s. 297-303.
- Callier Edmund, *Szkice geograficzno-historyczne*, Poznań 1888.
- Cynarski Stanisław, *Stronnictwo Królewskie w dobie rokoszu Zebrzydowskiego (próba charakterystyki)*, „Małopolskie Studia Historyczne”, 8 (1965), z. 3-4, s. 3-24.
- Czapliński Władysław, *Anna Katarzyna Konstancja*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 1, Kraków 1935, s. 135.
- Czapliński Władysław, *Konstancja*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 13, Wrocław – Warszawa – Kraków 1967-1968, s. 600-602.
- Czapliński Władysław, *Nowodworski Adam*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 23, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978, s. 355-356.
- Czyżewski Krzysztof Józef, *Konstancja Austriaczka w kręgu świętych niewiast i władczyń. O pewnej królewskiej fundacji w katedrze krakowskiej*, „Kronika Zamkowa. Roczniki”, 72 (2019), s. 7-45.
- Dettloff Szczesny, *Dwie konfesje św. Wojciecha w katedrze gnieźnieńskiej*, [w:] *Św. Wojciech 997-1947*, red. Zbigniew Bernacki, Feliks Jordan, Kirił Sosnowski, Mieczysław Suchocki, Gniezno 1947, s. 255-292.
- Dzięgielewski Jan, *Maciszewski Jarem, Maciejowski Bernard*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 48-52.
- Franczak Radosław, *Oprawy woluminów z księgozbioru kanonika gnieźnieńskiego Leonarda Walkonowskiego w zasobach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 107 (2017), s. 103-114.
- Franczak Radosław, *Pozostałości księgozbioru kanonika gnieźnieńskiego Leonarda Walkonowskiego w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*, „Archiwista Polski”, 3 (2014), s. 31-39.
- Gierowski Józef Andrzej, *Historia Polski 1505-1764*, Warszawa 1984.
- Guzowski Piotr, *Bernard Maciejowski i Mikołaj Zebrzydowski – biografie (prawie) równoległe*, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku*, red. Jerzy Urwanowicz i in., Białystok 2003, s. 71-93.

- Guzowski Piotr, *Postawa prymasa Bernarda Maciejowskiego w dobie rokoszu sandomierskiego*, „Studia Podlaskie”, 11 (2001), s. 35-50.
- Karpiński Andrzej, *Pożary w miastach Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Katalog*, Warszawa 2020.
- Karwowski Stanisław, *Gniezno*, Poznań 1892.
- Kieniewicz Leszek, *Sekretariat Stefana Batorego. Zbiorowość i kariery sekretarzy królewskich*, „Społeczeństwo staropolskie”, 4 (1986), s. 33-69.
- Klerycy z ziem polskich, litewskich i pruskich święceni w Rzymie (XVI – pocz. XX w.), oprac. Stanisław Jujeczka, Wrocław 2018.
- Korytkowski Jan, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821 czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim według źródeł archiwalnych*, t. 3, Poznań 1889.
- Korytkowski Jan, *Prałaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych. Podług źródeł archiwalnych*, t. 2-4, Gniezno 1883.
- Kosman Marcei, *Poczet arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, Kraków 2012.
- Kowalska Halina, *Seve Wincenty de*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 36, Warszawa – Kraków 1995 – 1996, s. 343-344.
- Łepkowski Józef, *O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i Krakowa*, Kraków 1866.
- Łętowski Ludwik, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. Prałaci i kanonicy krakowscy*, t. 3, Kraków 1852.
- Markiewicz Mariusz, *Historia Polski 1492-1795*, Kraków 2006.
- Muraszko Michał, *Bernard Maciejowski*, [w:] *Poczet prymasów Polski*, red. Krzysztof Woźniak i in., Gniezno 2017, s. 61.
- Muraszko Michał, *Pozostałości księgozbioru kardynała Bernarda Maciejowskiego (1548-1608) w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 53 (2022), s. 263-277.
- Muraszko Michał, *Zygmunt III Waza u grobu św. Wojciecha. 400. rocznica wizyty królewskiej w Gnieźnie*, Gniezno 2023.
- Niesiecki Kasper, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841.
- Obląg Jan, *Kardynał Bernard Maciejowski jako biskup krakowski*, Olsztyn 2008.
- Ochmann – Staniszevska Stefania, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2007.
- Ozorowski Edward, *Birkowski Fabian Adam*, [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 1, red. Hieronim Eugeniusz Wyczawski, Warszawa 1981, s. 163-165.

- Palewodziński Edmund, *Bogacz Jarosław, Dzieje skarbcza*, [w:] *Skarbiec katedry gnieźnieńskiej*, red. Jarosław Bogacz, Poznań 2021, s. 7-20.
- Pawłowska Agnieszka, *Kobieta jako katalizator sporów politycznych w nowożytnej Rzeczypospolitej na przykładzie małżeństwa Zygmunta III Wazy z Konstancją Habsburżanką*, [w:] *Płeć i władza w kontekstach historycznych i współczesnych*, red. Monika Kubiaczyk, Filip Kubiaczyk, Gniezno 2014, s. 325-336.
- Pawłowska Agnieszka, *Program wzmocnienia władzy w kręgach stronnictwa prokrólewskiego w czasie rokoszu sandomierskiego 1605-1609*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 22 (2012), z. 3, s. 39-58.
- Prokop Krzysztof Rafał, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w tysiącleciu*, Kraków 2000.
- Prokop Krzysztof Rafał, *Polscy kardynałowie*, Kraków 2001.
- Prokop Krzysztof Rafał, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec 2001.
- Przyboś Adam, *Gembicki Wawrzyniec*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948-1958, s. 382-384.
- Przyboś Adam, *Gembicki Wawrzyniec*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski, Warszawa – Poznań 1981, s. 200.
- Rajman Jerzy, *Zarys dziejów politycznych państwa polskiego. Dzieje Powszechne Ilustrowane*, suplement, t. 8, Inowrocław b.r.w.
- Rudzki Edward, *Polskie królowe. Żony królów elekcyjnych*, t. 2, Warszawa 1987.
- Sęderecka Anna, *Autografy królowych Polski – próba katalogu*, „Piotrkowskie Zeszyty Historyczne”, 22 (2021), z. 2, s. 69-99.
- Siemieński Marcin, *Monumenta Ecclesiae Metropolitanae Gnesnensis*, Poznań 1823.
- Sipayłło Maria, *Polskie superexlibrisy XVI-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, Warszawa 1988.
- Skorupa Dariusz, *Bitwa pod Bukowem 20 października 1600 r.*, [w:] *Staropolska sztuka wojenna XVI-XVII wieku*, red. Mirosław Nagielski, Warszawa 2002, s. 17-43.
- Sobieszczański Franciszek Maksymilian, *Lempicki (Jakób)*, [w:] *Encyklopedia powszechna*, t. 17, Warszawa 1864, s. 577.
- Śmigiel Kazimierz, *Prymasostwo polskie. Instytucja, prymasi, dokumenty*, Warszawa 2018.
- Śmigiel Kazimierz, *Słownik biograficzny arcybiskupów gnieźnieńskich i prymasów Polski*, Poznań 2002.
- Topolski Jerzy, *Gniezno. Zarys dziejów*, Poznań 1979.
- Topolski Jerzy, *Rozwój przestrzenny i cechy zabudowy miasta*, [w:] *Dzieje Gniezna*, red. Jerzy Topolski, Warszawa 1965, s. 260-270.

- Walkowski Józef, *Wspomnienia o kościele metropolitalnym w Gnieźnie*, Gniezno 1876.
- Wieteska Józef, *Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971.
- Wisner Henryk, *Rokosz Zebrzydowskiego*, Kraków 1989.
- Wisner Henryk, *Zygmunt III Waza*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991.
- Wrede Marek, *Itinerarium króla Zygmunta III 1587-1632*, Warszawa 2019.
- Występski Walerian, *Droga dzwonu św. Wojciecha do Gniezna*, „Kronika Wielkopolski”, 82 (1997), nr 3, s. 125-127.
-

MICHAŁ MURASZKO – dr, adiunkt w Katedrze Mediów Drukowanych i Cyfrowych w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zainteresowania badawcze koncentrują się na zagadnieniach związanych z dawną książką i historią Wielkopolski.